

sti i uloge vjernika u društvu i u Crkvi. Polazeći od postanka Dekreta i njegova saborskog usavršavanja, cilj mu je tekstualno tumačenje i aktualna podrška duha Dekreta u našim prilikama: jer, vjernici su na svoj način nosioci cjelokupne misije Crkve (133). Njihova povezanost s Kristom, sakramentalni život i snaga vjere nužno ih uključuju ne samo u nutarnji život Mističnog tijela, nego i u njegov povijesni spasenjski poziv, u cjelokupni apostolat Crkve.

Slijedeći strukturu Dekreta, autor izlaže i potvrđuje koncilске misli i poruke. Uz vjerničko poslanje, koje se temelji na sakramentalnoj povezanosti s Kristom, Sabor ističe i naravne vrline: poštenje, duh pravednosti, iskrenost, čovječnost, jakost duha kao odrednice suvremenog uspjeha u apostolatu. Ciljevi su, naravno, uvijek isti: navještaj, uprisutnjenje i posvješćenje Radosne vijesti: duhovna izgradnja, posvećenje i spasenje.

Uključujući se u te osnovne odrednice apostolata, svjetovni vjernici imaju svoje posebno značenje. Sabor ih potiče, da prema svojim mogućnostima i znanju ispunjavaju u duhu Crkve svoj dio obveze: u razradi, obrani i pravilnoj primjeni kršćanskih načela u svakodnevnom životu (6). Ne radi se, naravno, samo o »suradničtvu« s klerom, nego o koordiniranoj službi apostolata u kojoj laici imaju svoju autonomnu ulogu, u zajedništvu s Crkvom, u hijerarhijskoj zajednici ljubavi. »Laicima se, kaže Dekret, pružaju bezbrojne prilike za apostolat evangelizacije i posvećivanja« (br. 6).

Naš autor prihvaća ovu ideju i u njezinu duhu razvija svoje komentare. Posebno se, kako to zahtijeva sam tekst Dekreta, zadržava na značenju laičkog apostolata u društvenom životu, na svim područjima javnog rada, sve do gospodarskih pitanja i političkog sustava. Svjetovni vjernici u tome imaju temeljnu ulogu, pravo i dužnost.

Čudne su zato ideološke, uglavnom marksističke zadjevice, koje bezrazložno brkaju — i u našem današnjem tisku — tzv. klerikalizam i naravno pravo vjernika da odgovorno sudjeluju u društvenom životu, sve do demokratskog natjecanja u upravi i vlasti, ako to smatraju opravdanim, kao što je to slučaj u evropskim demokracijama.

Vjernicima se danas otvaraju nove mogućnosti, na što ih Koncil izrijeком potiče, posebno kad je riječ o karitativnoj, odgojnoj, školskoj, obiteljskoj, široj društvenoj i općoj crkvenoj djelatnosti. Apostolat mladih, socijalno ugroženih, bolesnih, ovisnih, rubnih i pojedinih društvenih slojeva, zvanja i uzrasta u mnogome je u rukama svjetovnjaka. I to: na osobnom i zajedničkom planu, na našoj nacionalnoj i međunarodnoj razini. Jednako je važan osobni apostolat i zajedničko, udruženo i organizirano djelovanje.

Vrijeme je da o tome zajednički mislimo. Brajčićevi komentari izvanredan su poticaj i doprinos. Na redu su praktični potezi: suradnja i planska akcija, provođenje Dekreta na djelu. Zajednički, u crkvenom i društvenom radu i životu.

PRIDJEVI BISKUPSKI I BISKUPIJSKI

Mate Šimundić

Imenica *biskup* zapisana je u nas najprije u XIII. stoljeću. Točno naznačeno, u Vinodolskome zakoniku 1288. K tomu, nalazi se u svima starijim hrvatskim rječnicima osim u Belostenčevu. U Jambrešićevu je biskup. Petar Skok misli kako biskup nije od svnjem. *biscop*, nego da je riječ izravno potekla od lat. *episcopus*. Takvo mišljenje nije uvjerljivo s jezičnoga stajališta, još manje s povijesnoga. Da bih svoju tvrdnju osnažio, zač' ću u osnovno pitanje primanja kršćanstva u nas Hrvata. Priče o sv. Ćirilju i Metodu kao pokrštavateljima naših dalekih predaka u najmanju ruku počivaju na klimavim nogama. Hrvati počeše pristizati u domovinu već u VI. st., a

slavenski apostoli stupaju na pozornicu u drugoj polovici VIII. st. Zar su sve to vrijeme Hrvati živjeli skupa s kršćanskim Rimljanima, točnije poromanjenim Ilirima, zadržavajući pritom svoju pogansku vjeru? Uz to, k njima stizahu misionari iz Njemačke i sjeverne Italije koji su, dakako, širili kršćanstvo. Sasma je naravno da su naši pređi bili pokršteni do dolaska Ćirilovih i Metodovih učenika u naše krajeve kada bijahu protjerani iz Moravske. Vjera starih Slavena, jednako i prvih Hrvata nije bila čvrsta, o njihovoj crkvenoj organizaciji jedva da se i može govoriti. Da je i opstojala, u novoj postojbini ne bi mogla lako stati na vlastite noge. A kršćanska je Crkva tadašnjih starosjeditelja bila dobro postavljena. Stoga je suživot domaće i doseljene čeljadi učinio svoje: došljaci s vremenom prihvaću vjeru svojih starosjeditelja. Naravski, i uz pomoć zapadnih kršćana (Nijemaca i Talijana).

Križ (raspelo) osnovnim je znakom cijeloga kršćanstva. Podrijetlo ove riječi potvrdom je izvora kršćanstva u Hrvata. Jezikoslovci se tek malenkost razilaze u određivanju njegova izvora. Fran Miklošič tvrdi kako potječe iz stvnjem. chruise (uspor. njem. Kreuz), V. Kiparský drži da ishodi od istro-rom. krūže, Skok ga izvodi od furl. croz, ovaj od lat. crux. I druga dva proizlaze od lat. predloška. Svi su navedeni mogući kađ izvornik našega oblika križ. Baveći se šire ovim pitanjem, mogu kazati kako mi je najuvjerljivija Miklošičeva tvrdnja. No, bez obzira na izvornu riječ (starovisokonjemačku, istro-romansku, furlansku) osnovno je što je k nama im. križ ušla sa zapada. Odatle onda i kršćanska vjera. Da je prispjela iz Bizanta, taj znak bi se zvao krst! (Usputice spomenuto, najstariji hrvatski glagoljski spomenici stariji su od apostola Ćirila i Metoda).

Uvjeren sam kako izloženo bi potrebito navesti da bi se odredilo podrijetlo im. biskup. Slijedeći teoriju o ćirilo-metodovskome pokrštenju Hrvata, Skok odbija i mogućnost, ponavljam, da je riječ biskup primljena u nas iz njemačkoga, već je izvodi od lat. episcopus. Budući da je križ ušao sa zapada kao glavni simbol kršćanstva, najvjerojatnije iz starovisokonjemačkoga, to smatram kako je biskup stvnjem. biscop < lat. episcopus prijelaskom o > u. Dakako, episcopus je od grč. episkopos — nadziratelj, nadzornik, nadglednik; izvidnik; čuvar. Riječ je složena od prijedl. epi — nad i skopós — stražar, pazitelj, nadziratelj; glasnik.

Na otoku Cresu govori se biskop, hrv.-kajk. redovito je biskup, gdje je skup sk > šk. Slov. škof biva također od stvnjem. biscof. Ranije bi proširen i na Srbiju. U Dečanskim hrisovuljama (1330.) stoji piskop; u XIV. st. ek. Biskuplje steralo se blizu Požarevca, zatim su sela Piskupova Glava i Piskupo. U Zakoniku cara Dušana stoji jepiskop. U varaždinskome je kraju selo Biskupec, u Konjičkome Biskupi, kod Knina pak Biskupija.

U XVI. st. izvedena je im. biskupat, koja je u XVIII. zamijenjena riječju episkopat < lat. episcopatus.

Od im. biskup dodavanjem suf. morfema -ija izvedena je biskupija — biskupovo područje; biskupska vlast. Ista je pribilježena također u XIII. st. Od im. biskup stvoreni su pridjevi *biskupski*, *biskupov* (i stari: biskuplje), od biskupija pak *biskupijski*. Ovdje je ukazati na činjenicu kako se javlja pometnja u njihovoj upotrebi, katkada zamjena, najčešće izjednačavanje. Jednostavno izraženo: biskupov i biskupski odnose se na biskupa, na biskupovu osobu, a biskupijski na biskupiju. Na primjer: biskupova knjiga biskupovim je vlasništvom, biskupska okružnica je obavijest, uputa i sl. koju je sastavio odnosno potpisao biskup. A biskupijska knjiga nalazi se u vlasništvu određene biskupije, biskupijska kuća pripada biskupiji, biskupijski se poslovi odnose na biskupiju.

Kako je znano, biskup stoluje i radi u biskupiji, biskupijskoj kući. U njoj je postavljen natpis *Biskupski ordinarijat*. Iz njega jasno proizlazi kako se odnosi na biskupa, biskupovu osobu, dakle to je biskupov uređ. Međutim, kad je djelokrug njegova rada proširen na biskupiju, na područje čitave biskupije kojom biskup upravlja, onda bi se morao imenovati *Bis-*

kupijski ordinarijat. Ovo prepuštam mjerodavnima na prosudbu i konačnu odluku.

Pitam se koliko je opravdana tuđica ordinarijat? Dođe od lat. ordinariatus koji se prevodi: *ured*. Ordinariatus je stvoren od ordinarius: uredan, redovan, pravilan, običan, ovaj pak od ordo, -inis: red, vrsta; stalež; uredba. Lako je zaključiti da je riječ ordinarijat samo *ured*, *uprava*. Prema tome bi *Biskupski ordinarijat* ugodnije djelovao kada bi se imenovao *Biskupski ured*, odnosno *Biskupijski ured*.

Mojemu se prijedlogu može prigovoriti kako bi bila narušena prošlost (tradicija), uhodanost, stečena navika. Takve su primjedbe na mjestu. Ne izgone se sve tuđice zbog toga što su iz tuđih jezika, izbacuju se samo *suvišne*, *nepotrebne* tuđice. Takve što nemaju odgovarajuću zamjenu te one koje nije opravdano zamjenjivati ostaju. Ne dira se, primjerice, riječ crkva, kapela, biskup, franjevac, fratar, misa, kalež i sl. Međutim, primjerice ordinarijat, refektorij, manastir, šilencija, konfesija, monstranca, prebenda i dr. treba poništiti, dakle uvesti odgovarajuće hrvatske riječi umjesto njih. To nije nimalo teško. Jezik je živa stvarnost, mjenljiv je, prilagođuje se životnim potrebama. Što mu treba, to stvara, a što ne treba — jednostavno prelazi u jezičnu prošlost. Pri tome valja imati razvijen smisao za jezik, poznavanje svojega jezika. Ukratko: razvijenu jezičnu kulturu. Jezik je bitnom sastavnicom nacionalnoga bića, stoga mu se mora pristupati i stručno i odgovorno.

»KULTURNA BAŠTINA« BR. 19/1989.

Stanko Piplović

Novi, devetnaesti, broj godišnjaka *Kulturna baština* za 1989. g. što ga izdaje Društvo prijatelja kulturne baštine iz Splita tematski je posvećen povijesnoj jezgri Splita. Ostaci Dioklecijanove palače i srednjovjekovni grad istaknuta je spomenička cjelina zaštićena od strane UNESCO-a 1979. g. kao svjetska kulturna baština. S obzirom na teško stanje u kojemu se danas nalazi i divergentna stanovišta o njenoj budućoj funkciji i izgledu, pokušalo se u ovom zborniku okupiti sve one institucije i pojedince, znanstvenike, stručnjake, kulturne i javne radnike koji bi mogli pridonijeti svestranijem sagledavanju ove složene problematike. Nažalost, u tome se nije potpuno uspjelo, jer su izostali stavovi nekih kompetentnih faktora.

U prvom planu su iznesena šira teoretska i estetska razmatranja. U tom okviru T. Marasović se bavi datiranjem antičke freske nađene u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače, N. Cambi razmatra skulpturalni program Palače, F. Buškariol iznosi podatke o nalazu groba kraj krstionice, I. Fisković o srednjovjekovnoj gradnji kao izrazu identiteta, I. Babić raspravlja o urbanoj poetici starog grada, a F. Bego donosi nove podatke o crkvicama na sjevernoj strani povijesne jezgre. Zatim J. Marasović objavljuje skice za proučavanje razvoja dvorišta gotičke palače u ulici Hegalaca, M. Kezić daje pregled secesijske arhitekture, a A. Duplancić iznosi historijat pokušaja izgradnje nove katedrale. K. Prijatelj predstavlja jednu vedutu Splita Rudolfa von Alta iz sredine prošlog stoljeća, S. Piplović iznosi nove postavke o ugroženosti povijesne jezgre uslijed mogućih prirodnih katastrofa i ratnih razaranja. Ovaj prvi blok treba da kroz nove podatke i stavove doprinese boljem upoznavanju karaktera povijesne jezgre Splita. Time je omogućena i kompletnija valorizacija, a o čemu opet ovisi politika uređenja i mjere revitalizacije.

Drugi dio časopisa posvećen je novijim realizacijama i planovima uređenja povijesne jezgre. Namjera je da na taj način ovu problematiku upozna šira javnost. Naznačeni su pojedini problemi, istraživanja, obnove dijelova te perspektivna politika. Ovdje je na prvom mjestu rad C. Fiskovića koji iznosi podatke o početku radova zaštite i obnove Dioklecijanove palače u prvom desetljeću nakon prošlog rata. Zatim M. Rošić opisuje nedavne radove u